

Veen

Ook in ander opzicht wordt de landbouw belaagd, zo voelt men het althans in de landbouw. Vroeger werden bij voorbeeld cultuurtechnische en ruilverkavelingscommissies voornamelijk bevolkt door landbouwambtenaren en boeren. Tegenwoordig hebben ook vertegenwoordigers van het Ministerie van CRM, van de particuliere natuurbeschermingsorganisaties en van het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne er hun plaats in.

Op zich zelf vindt mijn fractie dit een zeer goede gang van zaken, want – dit moet nog eens duidelijk worden gesteld – het buitengebied is niet het exclusieve terrein van de boer, bepaald niet. Wel is waarneembaar – dit is ook onlangs weer gebleken bij de goedkeuring van een aantal ruilverkavelingen – tot zelfs in de ministerraad, dat de deelname aan dat soort commissies door deze nieuwe elementen met nieuwe eigen gezichtspunten toch sterk vertragend kan werken, ook vaak irriterend kan werken. Ik begrijp wel – dit wil ik heel uitdrukkelijk zeggen – dat het een kwestie van een aanpassingsproces is, maar juist in een periode waarin vrij veel vaart had moeten worden gemaakt met de ruilverkavelingen – het is ook een beleidsvoornemen – is zo'n vertraging wat moeilijk acceptabel. Het is bovendien in eerste instantie een kwestie van gewenning. Ik hoop dat de Minister op dit punt nog wat meer zou kunnen doen naar zijn agrarische achterban.

Ik wil in het algemeen iets zeggen over de relatie tussen landbouw en ruimtelijke ordening. Er is feitelijk al jaren een wat stille strijd gaande tussen landbouwbelangen, natuur- en landschapsbelangen, economische belangen, volkshuisvestingsbelangen en de ruimtelijke ordening als zodanig. In deze stille strijd is de ruimtelijke ordening partij. De strijd gaat, naar mijn waarneming, om het primaat van de verschillende belangen, de hegemonie, zo u wilt. De ruimtelijke ordening dreigt hier en daar een doel in zichzelf te worden; met name is dit te merken in streekplanverbanden.

Met een doel in zichzelf bedoel ik: een eigen instrument met eigen wetmatigheden en eigen beleidsdoelstellingen, vooral ook politieke doelstellingen, terwijl de Wet op de ruimtelijke ordening in feite – zoals ook blijkt uit de wetsteksten en de memories van toelichting bij het ontstaan van de Wet op de ruimtelijke ordening – bedoeld was als een soort

objectiverend integratiekader voor alle mogelijke belangen die in onze omgeving een plaats moeten vinden. Het was oorspronkelijk niet de bedoeling, de ruimtelijke ordening een eigen rol in de wet te laten spelen, bij voorbeeld door het oneigenlijke gebruik van eigen instrumenten, door het opzij zetten van andere elementen – elementen van de landbouw, van volkshuisvesting, economische elementen – door er een prijskaartje ex artikel 49 aan te hangen.

Deze strijd is een beetje gaande en ik heb het gevoel dat hij ook weer actueel is geworden. Ik heb gisteren even geluisterd bij de uitgebreide commissievergadering die aan de overzijde van het Binnenhof werd gehouden over de landinrichtingswet en ik had ook daar het gevoel dat er een wat ondergrondse strijd gaande was tussen landbouw, landinrichting en ruimtelijke ordening, met de ruimtelijke ordening als eigen element. Dit is naar mijn oordeel een verkeerde gang van zaken, die mede wordt bepaald door het feit dat er geen duidelijkheid ontstaat over een aantal beleidsvoornemens – ik wijs opnieuw naar de groene nota's – die met deze relatie te maken hebben. Ook is het een gevolg van het gemak waarmee vaak ten onrechte naar artikel 49, het schadevergoedingsartikel, wordt verwezen.

Een jaar of 4 à 5 geleden is er, om al die stille strijd toch een zeker nieuw aspect – een mitigerend aspect – mee te geven, het element bedacht van de operationele gebiedsaanwijzing waarin al de verschillende belangen met de financiële voorwaarden bij elkaar zouden worden gevoegd. Wat zijn de ervaringen van de Minister nu de operationele gebiedsaanwijzing ook in het kader van de relatie landbouw-ruimtelijke ordening wat meer gemeengoed begint te worden? Is hij er gelukkig mee en is het iets dat in de praktijk ook werkbaar blijkt? Zijn er, ook op het concrete bestemmingsplanniveau, aanwijzingen dat de OGA's inderdaad zinvolle zaken zijn?

Aan de ene kant heb ik in het algemene gedeelte gesproken over het grote belang – macro-economisch gezien – van de agrarische sector voor de Nederlandse betalingsbalans, voor de economie in Nederland, doch ik heb in twijfel getrokken of de boeren daarvan zelf zoveel plezier hebben in verhouding tot andere beroepsgroeperingen in Nederland. Bovendien heb ik laten zien, dat aan de behaaglijke positie binnen de EG,

waardoor dit allemaal grotendeels mogelijk werd, op afzienbare termijn een einde komt. Ik hoop dat de Minister hierop uitvoerig wil ingaan, omdat het voor mijn fractie een grote zorg is. Wij moeten daarop inderdaad anticiperen bij ons beleid. Ik kan op dit moment nog niet zeggen in welke richting ik daarbij denk. Laat ik eerlijk zeggen, dat dit ook komt door een zeker onvermogen.

Ik geloof echter wel, dat wij moeten beseffen dat er iets moet worden ondernomen. Aan de andere kant heb ik geprobeerd te laten zien, dat er voor de lange termijn iets moet worden gedaan aan de relatie ruimtelijke ordening, landbouw, natuur, milieu en landschap. Ik geloof, dat de agrarische sector aan de ene kant nauwkeuriger moet weten, dat zij inderdaad niet het exclusieve recht op het buitengebied heeft, maar dat het aan de andere kant voor deze sector van psychologisch belang is, dat over die relatie en over zijn positie daarin sneller meer duidelijkheid komt. Ik geloof, dat de Minister op dat punt binnen de ministerraad – zeker ten opzichte van zijn collega's op het gebied van ruimtelijke ordening en van volkshuisvesting – een belangrijke taak heeft.

□

De heer **Hijmans** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van de Partij van de Arbeid in dit huis wil deze Minister alsnog welkom heten als Minister van Landbouw en Visserij. Wij verwachten veel van deze Minister die – mede gezien zijn vorig ministerschap – gewend is om zaken in wereldwijd verband en op lange termijn te bezien en te behandelen. Dat stemt hoopvol wanneer het in deze nogal moeilijke en onzekere tijden gaat om vraagstukken en ontwikkelingen welke in brede samenhang en vooral toekomstgericht moeten worden behandeld. Dit geldt ook voor het beleidsterrein van deze Minister.

Het is bijna mei 1982 en het enkele feit van deze late behandeling van de begroting 1982 van Landbouw en Visserij is al voldoende reden ons niet in details te verdiepen. Wij zullen slechts proberen, het op ons overkomende landbouwbeleid en feitelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen op landbouwgebied globaal tegen het licht van de huidige nationale en internationale situatie te houden en dan vooral op de onderdelen economie, werkgelegenheid, natuur en milieu, wereldvoedselvoorziening, etcetera. Onze westerse economische orde en opvattingen zijn zwaar in de

Hijmans

problemen geraakt. Het oplossen van in schijn enkelvoudige problemen helpt al niet meer en roept nieuwe andere vraagstukken op.

Op welhaast alle beleidsterreinen zal door de vicieuze cirkels, waarin wij eenparig versneld rondtollen, heen moeten worden gebroken. Het voortdurend opvoeren van de snelheid op vele fronten als zat de 'duvel' achter ons aan, zal geen uitweg op langere termijn bieden en eerder contra-productief werken. Meer heil is te verwachten van het in alle nuchterheid op hun zin en onzin onderzoeken van bestaand beleid en van gaande ontwikkelingen; van het bij voortdurend positie bepalen en bestek opmaken, van flexibel beleid en soepelheid van geest. Bestaand beleid en bestaande situaties, verhoudingen en ook vooral opvattingen zullen niet alleen ter discussie gesteld mogen maar ook moeten worden. De landbouw en het landbouwbeleid zullen zich niet kunnen onttrekken aan wereldwijde problemen zoals de stagnerende economie, de beangstigende groei van de werkloosheid, de toenemende bedreiging van natuur en milieu, de honger en ziekte in de wereld en 'last but not least' het vraagstuk van oorlog en vrede, waarbij de oplossing van het laatste vraagstuk mede afhankelijk is van de mate waarin wij er in zullen slagen de hiervoor genoemde problemen uit de wereld te helpen.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer er over zoveel vraagstukken in samenhang moet worden nagedacht en als bestaand beleid op velerlei terrein aan een kritische beoordeling moet worden onderworpen – wij zien dat steeds meer gebeuren – dan zal dat ook met het bestaande landbouwbeleid moeten gebeuren. Zo'n bezigheid richt zich dan niet tegen de belangen van de landbouwers, al willen sommigen dat wel eens suggereren, maar is – als het goed is – juist in het belang van de landbouwers en de landbouw.

En met name wanneer het erom gaat om verder te kijken dan de neus lang is, om ons naast een kortetermijnbeleid vooral bezig te houden met de vraag wat er mét, vóór en dóór de landbouw op lange termijn moet gebeuren, nationaal en internationaal.

Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt dan ook, voor de ontwikkeling van een structureel landbouwbeleid op lange termijn, verstandig de huidige positie en betekenis van de landbouw en de gaande ontwikkelingen in en rond de

landbouw in historisch perspectief te plaatsen. Wat is er, al vroeg, maar in het bijzonder na de tweede Wereldoorlog gebeurd? De landbouw in Nederland en elders heeft geweldige ontwikkelingen doorgemaakt, positieve en dat willen wij weten, maar ook wel negatieve en dat willen wij liever niet weten. Zeker is het, dat vooral in Nederland een enorme produktiviteitsstijging plaatsvond, gepaard gaande met een kolossale uitstoot van arbeidskrachten uit de landbouw. Arbeidskrachten die veelal terecht kwamen in het snel groeiend industrieel en dienstverlenend apparaat.

In de na-oorlogse periode was het devies: 'Zoveel mogelijk produceren en zo laag mogelijke consumentenprijzen!'. Dat was erg goed voor onze exportpositie, dat was goed voor de Nederlandse consument, dat was nog beter voor de ontwikkeling van de industriële en dienstensector.

En dan was er bij de oprichting van de EEG het adagium: 'De consument moet goed voedsel hebben tegen een redelijke prijs; de boeren moeten op een efficiënte manier produceren, waarbij een aanvaardbaar inkomen wordt verdiend'. Veel daarvan is verwezenlijkt: de consument heeft, gezien zijn steeds toenemend besteedbaar inkomen, een relatief goedkoop voedselpakket gekregen; de kwaliteit daarvan stond aanvankelijk nauwelijks ter discussie, de boeren zijn, vooral in enkele EEG-landen, op een zeer efficiënte wijze gaan produceren, zó efficiënt, dat meer en meer de vraag gesteld wordt of er niet té efficiënt wordt geproduceerd, namelijk te veel gericht op kwantiteit, op het 'steeds meer' en te weinig gericht op de intrinsieke kwaliteit van het produkt.

Dit is weer, door de middelen waarmee en de wijze waarop de produktie steeds meer wordt opgevoerd, oorzaak geworden van afnemende en hier en daar ernstig bedreigde kwaliteiten in andere sferen, bij voorbeeld de kwaliteit van de grond als de nu juist voor de landbouw zo belangrijke produktiefactor, de kwaliteit van het oppervlaktende grondwater, de algehele gezondheidstoestand van de dieren, de kwaliteit van natuur en landschap en zelfs de kwaliteit van de arbeid en de arbeidsplaats in de landbouw.

Mijnheer de Voorzitter! Hoe is het gegaan met het aan dat alles gekoppelde doel dat de boer een aanvaardbaar inkomen moest verdienen?

Als wij naar de boeren zelf luisteren, en dat moet toch ook en vooral, dan is dat doel niet bereikt. Het boereninko-

men is, vergeleken met de inkomensontwikkeling van niet boeren, bij voortdurend achtergebleven en het heeft gedurende enkele van de laatste jaren zelfs een forse achteruitgang te zien gegeven.

Wanneer er dan weer een sprong of een sprongetje in de goede richting wordt gemaakt, zoals in 1981, dan lijkt het dat het boereninkomen zijn achterstand aan het inhalen is. Maar dat is niet waar, dan wordt alleen een opgelopen extra achterstand weer teniet gedaan en blijft er een structurele achterstand bestaan. En zo is er dan met en vooral voor de boeren iets mis gegaan.

Zij zijn het geweest, die voor een goedkoop voedselpakket hebben gezorgd ten gunste van de industriële ontwikkeling. Zij zijn het geweest, die een steeds groeiende agrarische export mogelijk hebben gemaakt, waarbij de netto-bijdrage van de agrarische sector aan de Nederlandse handelsbalans indrukwekkend groot is geworden. Een normaal mens zou dan denken dat de boer daarvoor ook zou zijn beloond. Maar dat is niet het geval geweest in de mate waarin dat had behoren te gebeuren en ook in EEG-verband was bedoeld.

De gemiddelde consument die van zijn besteedbaar inkomen relatief weinig besteedde en besteedt aan de meest primaire levensbehoeften als voortgebracht door de boer en relatief meer, zo niet veel, aan nogal eens minder primaire levensbehoeften als voortgebracht door industrie en dienstensector, geeft zich niet of nauwelijks rekenschap van de positie van de agrarische ondernemer. Dat is wellicht een kwestie van het vanzelfsprekend vinden dat voeding zoveel kost als het kost, en dat auto's, televisietoestellen, kleding, drank en vakanties zoveel kosten als zij kosten.

Het is waarschijnlijk zo, dat de vitale positie van de boer, van de sector van de primaire voortbrenging niet meer van nature wordt aangevoeld en beleefd, zodat de maatschappelijke betekenis van de boer in samenleving en politiek is ondergewaardeerd; wellicht onbewust, maar wel tot schade van de agrarische sector en van nog veel meer. Hoe wij dit alles ook wenden of keren, de agrarische ondernemer is beknelde geraakt. Hij wordt geprezen en onmisbaar verklaard vanwege de relatief zeer belangrijke bijdragen van de agrarische sector aan de Nederlandse economie. Als onderdeel van de agrarische sector is hij 'meegedraaid' ten gunste van de industriële ontwikkeling. Als individuele boer is

Hijmans

hij gegijzeld geraakt in het systeem van de EEG dat, waar het Nederland als geheel betreft, zeer goed heeft uitgepakt voor de Nederlandse economie, maar dat nog steeds niet heeft geleid tot een vergelijkenderwijs aanvaardbaar inkomen dat hem beloont voor arbeid en investering.

Dit veroordeelt hem als het ware weer tot de 'race zonder eindstreep'. Te lage garantieprijzen zetten hem aan om dan maar meer, steeds meer, te gaan produceren, in een poging zijn relatieve inkomensachterstand dan wel dreigende inkomensachtergang te compenseren. Hogere garantieprijzen zonder produktielimieten dwingen hem echter psychologisch eveneens tot produktieverhoging, dus tot overschotproduktie. Tegelijkertijd is hij, door het zich gedwongen voelen tot het steeds meer produceren, een gevangene geworden (ook financieel gezien) van de aardolie- en chemische, doch ook van de farmaceutische en veevoederindustrie, die hem – immers overdaad schaadt – een handje helpen bij het kwaliteitsverlies van zijn produkten, zijn grond, zijn oorspronkelijk milieu en ook ten aanzien van de algemene gezondheidstoestand van zijn dieren. Hij heeft door de produktiedwang die hem door het systeem is opgelegd, te weinig tijd en aandacht overgehouden zich bezig te houden met de kwaliteit van zijn produkten en met de kwaliteit van de natuurlijke omgeving, waarin hij zijn produkten voortbrengt. Dat laatste stelt nu juist hem onder toenemende kritiek vanuit de samenleving. Ten onrechte omdat diezelfde samenleving hem als boerenondernemer heeft gedraineerd ten gunste van andere sectoren en hem nog steeds niet betaalt naar wat hij zou moeten verdienen als hij al datgene deed en naliet wat diezelfde samenleving in toenemende mate van hem verwacht. Hij, de boer, heeft door die produktiedwang steeds meer moeten investeren met relatief steeds meer vreemd geld wat hem vervolgens weer dwingt tot het opvoeren van de produktie om alleen al aan zijn rentelasten te kunnen voldoen.

Wij zijn van oordeel dat het tijd is pogingen in het werk te stellen het landbouwbeleid, nationaal en internationaal, geleidelijk aan op een wat andere koers te zetten. De Europese Gemeenschap maakt al niet zo'n florissante tijd door; de weerstanden tegen het beslag dat het gemeenschappelijk landbouwbeleid op de beschikbare gemeenschapsmiddelen legt,

nemen hand over hand toe. De kruik gaat zo lang te water tot zij barst. Het is onzes inziens voor de landbouw op langere termijn goed, tijdig te voorkomen – de heer Veen heeft dit ook gezegd – dat de kruik barst. Als de kruik eenmaal barst, kan dat alleen maar schadelijk zijn voor de gezondheid van de landbouw op lange termijn; dat zal ook gelden voor de gezondheidstoestand van onze nu veel geprezen en hoog gewaardeerde exportposities. Het gevaar wordt dan reëel dat het grote goed van de gemeenschappelijke (= grote) landbouwmarkt en van de gemeenschappelijke financiële verantwoordelijkheid wordt aangetast.

Het is met onze industrie en met de daarmee sterk verbonden dienstensector niet zo best gesteld; er is steeds minder werkgelegenheid, het winstvermogen wordt minder en veel bedrijven leggen het loodje. Nog onlangs verklaarde de president-directeur van de Nederlandse Investerings Bank dat er nog heel wat arbeidsplaatsen in het bedrijfsleven verloren zullen moeten gaan en dat nieuwe werkgelegenheid alleen zal kunnen ontstaan in en door de bedrijven met toekomstperspectief en door nieuwe bedrijven die produkten en diensten produceren waarvoor in de toekomst markten zullen zijn. Met andere woorden: er is een grote schoonmaak aan de gang die zo fundamenteel en structureel van aard is dat het al te simpel is, te stellen dat te hoge loonkosten en te zware collectieve lasten de enige boosdoeners en ziekteveroorzakers zijn.

Er is blijkbaar iets meer aan de hand in onze cultuur, waarvan de economie een onderdeel is. Onze economische recessie is niet zo maar een recessie die met oude en vertrouwde medicijnen kan worden bestreden. Dat willen wij alleen niet zo graag horen. Wij willen de motor weer op gang brengen en zodra deze even lijkt te lopen, dan vragen wij ons angstig af, voor hoe lang dat zal zijn. Wij houden het erop, dat er heel veel aan het veranderen is en dat er nog veel meer zal gaan veranderen.

Nu de onzekerheid rond de toekomst van industrie en dienstensector zo groot is, nu prille pogingen tot herstel miljarden vergen, nu alles en iedereen aan reorganisatie en vooral aan fundamentele heroriëntatie toe is, daartoe als het ware veroordeeld is, is het ook voor de landbouw en voor het landbouwbeleid noodzakelijk zich tijdig en diepgaand te bezinnen op de zin en de effectiviteit van het huidige beleid met betrekking tot de toekomstwaarde daarvan en op de principiële

plaats die de landbouw als sector van de primaire voortbrenging zou behoren in te nemen en ook behoort toegekend te krijgen zonder opnieuw gebruikt, eventueel misbruikt te worden voor nieuwe industriële ontwikkeling ter opleving en verbetering onzer economie, een nieuwe ontwikkeling waarvan de uitkomst nog onzeker is, terwijl wij op dit moment alleen nog maar meemaken dat pogingen tot redding van bedrijven en arbeidsplaatsen een miljardenverslindend gebeuren zijn. Wij pleiten daarom juist op dit moment voor enig eerherstel van de sector van de primaire voortbrenging. Bij dat eerherstel past dan het ontwikkelen van bijgestelde beleidsuitgangspunten en doeleinden in verschillende opzichten.

Het wordt steeds duidelijker dat onveranderd denken over het landbouwgebeuren – dat komt nogal eens voor - en onveranderd beleid dreigen vast te lopen op de afnemende bereidheid en toenemende politieke onwil der lid-staten tot het blijven financieren van het huidige financieringssysteem. Wij spreken dus niet in de laatste plaats over de steeds dreigende overproduktie.

Wij pleiten voor de ontwikkeling van een aantal nieuwe elementen in het internationale en nationale landbouwbeleid welke beogen, dat niet alleen de landbouw als onpersoonlijk geheel maar vooral de individuele landbouwer als de pijlers van de landbouw de plaats krijgen die hun toekomst. In onze visie zal dan de consument relatief iets meer moeten gaan betalen voor de meest primaire levensbehoeften, maar dan wel voor een in kwaliteit en niet in kwantiteit toenemende produktie. Vanzelfsprekend gaan wij er daarbij van uit, dat produktie en afzet een economisch gebeuren blijven en zich richten op de koopkrachtige vraag binnen en buiten de gemeenschap. Zo geformuleerd zal het duidelijk zijn, dat wij het financieringssysteem van de Gemeenschap alleen toegepast willen zien op produktie en afzet gericht op de koopkrachtige vraag binnen de Gemeenschap en niet op de overproduktie.

Wij zien die overproduktie als een ongewenst bijverschijnsel van het huidige financieringssysteem, dat de boer uitnodigt tot overproduktie en dat tegelijkertijd juist daardoor in gevaar wordt gebracht. Wanneer de boer blijvend wil kunnen rekenen op een systeem van garantieprijzen zal hij er rekening mee moeten gaan

Hijmans

houden, dat zo'n systeem politiek alleen acceptabel en hanteerbaar zal blijven wanneer de produktie wordt beheerst en echte overproduktie voor rekening en risico van de ondernemer zelf komt.

Onze Minister van Landbouw en Visserij lijkt, zij het voorzichtig, ook in deze richting te denken. Hij was het die op 17 februari 1982 in Emmeloord zei: 'Een zekere beperking van de groei van de landbouwuitgaven hoeft overigens niet zoveel angst aan te jagen. Er is om een voorbeeld te noemen nog heel wat te besparen op het marktbeheer, zonder dat daarbij bloed hoeft te vloeien. En uiteindelijk moet zelfs een zekere beperking van de garantie - over de manier waarop gaat het nu niet - te verteren zijn als daarmee de hoofdpijlers van het E.G.-landbouwbeleid overeind blijven. Van dat laatste moet de Nederlandse land- en tuinbouw het nu eenmaal hebben.'

Wij zijn benieuwd welke consequenties de Minister uit deze voorzichtige denkwijze voor het toekomstig landbouwbeleid trekt. Gaat onze Minister waar nodig produktiebeperking krachtig bevorderen? Duidelijkheid op dit punt kan wel eens meer in het toekomstbelang van de landbouw zijn dan velen denken.

Wij zijn dan ook nog niet helemaal gerust op de teneur van de slogan 'Niet meer, maar beter'. Te veel blijft daarbij onduidelijk; de kool en de geit worden nog wat gespaard. Nu wij al geruime tijd, dan eens wat meer en dan eens wat minder zichtbaar, zitten met het vraagstuk van de overproduktie ware het onzes inziens beter te zeggen: Beter en dus ietwat minder. Wij menen dat het mindere in kwantiteit ook door de consument, nationaal en/of internationaal, moet worden betaald, omdat hij daarmee betaalt voor de betere kwaliteit van het produkt, voor verbetering van de produktieomstandigheden waaronder de boer zijn produkten moet voortbrengen, voor de verbetering van de kwaliteit van de produktieomgeving. Bij het laatste valt te denken aan het bewust teruggaan naar de situatie waarin de boer ook weer verantwoordelijk wil zijn en gesteld wordt voor de kwaliteit van natuur, landschap, bodem en water in zijn directe omgeving en daarvoor ook door de samenleving wordt beloofd.

Dit is een mondvol en het zou veel meer tijd vragen dan nu beschikbaar is om die mondvol op de verschillende aspecten uit te werken, nog afgezien van de vraag of dat onze taak zou zijn.

Maar wij denken wel, dat de Minister precies begrijpt wat wij bedoelen en dan is voorlopig de vraag voldoende of de Minister de strekking en de richting van ons pleidooi kan onderschrijven en zo ja, of hij niet alleen bereid maar zelfs van zins is om krachtiger en sneller dan voorheen internationaal en nationaal te bevorderen dat voor mens, natuur en samenleving schadelijke ontwikkelingen in het kader van het landbouwbeleid worden afgeremd en in verantwoorde banen worden gebracht, wat veel werk zal geven met betrekking tot de benodigde internationale regelgeving en nationale wetgeving. Tenslotte zullen vele zaken met name met betrekking tot structuurbeleid en sociaal beleid nationaal gestalte moeten krijgen. Dat zal - om te slagen - vragen om beleid in een hoge versnelling.

Wij zijn op dit punt hoopvol gestemd ten aanzien van deze Minister, gelezen bij voorbeeld de antwoorden op onze vragen over overbemesting en de gevolgen daarvan. De Minister zegt het ontwerp voor een nieuwe meststoffenwet nog dit jaar aan het parlement te willen aanbieden. Vol verwachting klopt ons hart!

Wij leven vandaag de dag in een wereld, waarin iedere arbeidsplaats er één is; dat is anders dan vroeger wel eens het geval is geweest. Maar dan is ook iedere arbeidsplaats in de landbouw, met alles erop en eraan, er óók één, waarbij zeker niet in de laatste plaats aan de tuinbouwsector moet worden gedacht. En omdat wij ook nog vinden, dat het wenselijk is, dat meerdere werkzaamheden en verantwoordelijkheden in het boerenberoep thuishoren, opdat de boer méér is dan producent van uitsluitend hoeveelheden produkt, willen wij nog enkele opmerkingen maken, die liggen op het terrein van een te voeren sociaal beleid en structuurbeleid in het kader van landbouwbeleid.

Gekoppeld aan de in onze visie noodzakelijke produktiebeperking voor die produkten, waarbij van overproduktie sprake is, dan wel zal zijn, moet dat naar onze mening betekenen, dat de werkelijk grote bedrijven niet nog groter worden om nog meer te gaan produceren, maar door het beleid - onder extra inzet van onderzoek en voorlichting - moeten worden gestimuleerd meer nadruk te leggen op kwaliteitsverbetering en betere arbeidsomstandigheden voor de boer. Dan zal het met name gaan om bedrijfsontwikkeling en -verbetering binnen de bestaande produktieomvang.

Wij bedoelen dus nadrukkelijk niet, dat de koplopers in omvang en efficiency zouden moeten inleveren, gestraft zouden mogen worden voor een ontwikkeling, die zij alreeds hebben doorgemaakt. Maar wij zouden dan wel stimulansen en maatregelen willen zien, waardoor hun huidige bedrijfsomvang niet opnieuw wordt uitgebreid ten koste van de zogenaamde middengroep.

Voor de te kleine boeren - zonder perspectief - moet het mogelijk zijn en blijven om zonder een gevoel van diskwalificatie op het door henzelf te bepalen moment met de bedrijfsuitoefening te stoppen. Wij staan daarbij een actief sociaal beleid voor als onderdeel van een nationaal structuurbeleid, waarbij kleine boeren zonder perspectief eerder kunnen stoppen onder bepaalde voorwaarden, welke gericht zijn op een effectief middenbedrijven-beleid. Wij zijn benieuwd naar de visie in dezen van onze Minister van Landbouw en Visserij.

Wij willen nog even terugkomen op het vraagstuk van de kostbare overproduktie. Tegenstanders van iedere produktiebeperking werpen tegen: Het is geen overproduktie, want het is zo goed voor de bestrijding van de honger en ondervoeding in deze wereld. Wij vinden dat een onjuiste benadering, die neerkomt op een oneigenlijk excuus, een alibi voor overproduktie als ongewenst bijverschijnsel van het huidige E.G.-garantieprijsensysteem.

Natuurlijk willen ook wij bijdragen aan bestrijding van honger en ondervoeding, zodra en zolang dat nodig is, maar dan niet op een wijze, die tegelijkertijd een belemmering vormt voor de eigen produktie-ontwikkeling in de betreffende ontwikkelingslanden. Wij willen geen overproduktie bevorderen, wel extra produktie ten behoeve van de wereldvoedselsituatie, maar dan op grond van expliciete, daartoe bedoelde besluitvorming en met een specifieke daarvoor bedoelde financiering, zodat het beoogde tijdelijke karakter daarvan duidelijk naar voren komt en de producenten van de extra-produktie daaraan géén structurele rechten kunnen ontlenen.

Mijnheer de Voorzitter! Nog enkele woorden wil ik wijden aan onderzoek en voorlichting. Uit hetgeen ik tot nu toe gezegd heb zal gebleken zijn, dat wij veel daarvan herkennen en terugvinden in de meerjarenvisie Landbouwkundig Onderzoek 1982-1986. Wij lezen daarin onder de hoofdthema's: 'Maatschappij-wetenschappelijk Onderzoek' en tevens dat het tweede hoofdthema het leef- en

Hijmans

produktiemilieu omvat; voorts wordt als hoofdthema 'verwerking en marktvoorziening' genoemd, waarbij zaken als marktverzadiging, overcapaciteit en stringenter eisen in verband met milieuverontreiniging worden genoemd. Zelfs wordt het onderzoek ten behoeve van de ontwikkelingslanden vermeld.

Het lijkt ons, dat de meerjarenvisie Landbouwkundig Onderzoek 1982-1986 zich langs onze denklijnen beweegt. Nu is het in deze tijd meestal zo, dat iedereen alles plaatst in het kader van de maatschappelijke ontwikkelingen en van het voortschrijdende inzicht. Maar tegelijkertijd weet ook iedereen, dat veel dingen – en dat geldt ook voor beleid – een hoeveelheid van beweging hebben, die het moeilijk maakt om van koers te veranderen, om de koers bij te stellen. Zo zou het niet vreemd zijn, wanneer dat ook zou gelden voor de richting en de gerichtheid van onderzoek en voorlichting.

Onze Minister van Landbouw en Visserij zegt in zijn antwoord op vragen en opmerkingen vanuit de vaste Commissie voor Landbouw en Visserij uit de Tweede Kamer, (hoofdstuk XIV, nr. 34) dat 'sturing van het onderzoek in de eerste plaats gebeurt door het geven van beleidsaanwijzingen'.

Wij zouden graag van de Minister vernemen – tegen de achtergrond van ons betoog – hoe krachtig hij het stuur van de onderzoekswagen, via het geven van beleidsaanwijzingen, in handen wil en zal nemen, zulks als bijdrage aan de ontwikkeling van nieuwe beleidslijnen, gegeven de maatschappelijke ontwikkelingen op vele fronten en in het belang van de landbouw op langere termijn.

□

De heer **Kruisinga** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met een woord van waardering uit te spreken aan het adres van de Minister, voor hetgeen hij in deze functie – ik zie dan even af van de andere functies die hij heeft bekleed zoals het ambt van Minister van Ontwikkelings-samenwerking en het voorzitterschap van één van onze belangrijkste partijen – heeft gedaan.

Verder spreek ik een woord van waardering uit voor de uitstekende staf, waarover de Minister beschikt op het Ministerie van Landbouw en Visserij.

Ik kom tot een paar algemene opmerkingen.

Ik moet ingaan op het actuele punt van het overleg in Brussel. Men is ten aanzien van deze belangrijke bedrijfstak nog steeds niet gekomen tot een verantwoorde prijsvorming. Ik weet, dat de Minister er alles aan doet om één en ander zoveel mogelijk te bevorderen. Het betreft een zéér late besluitvorming, die voor een zeer groot deel van onze beroepsbevolking érg storend is!

In het kader van de EG zal moeten worden getracht in elk geval de volgende elementen recht overeind te houden: het vrije verkeer, de gemeenschappelijke financiering, alsmede het niveau van de prijsstelling.

Op het punt van de prijsstijging en de indexering, kom ik straks bij de bespreking van de micro-economie in de landbouw terug.

Wel wil ik nu al zeggen dat een degressieve prijsstelling bij ons op grote bezwaren zal stuiten. Omdat die, zoals de Minister al heeft gezegd, de efficiency in de landbouw zal tegengaan! Men heeft deze óók, wat de industriële bedrijvigheid in de EG betreft, niet gewenst. In de schoeisel-industrie bij voorbeeld is geen sprake van een degressieve prijsstelling. Ik zie niet in waarom dit in de landbouw wél zou moeten gebeuren.

Nederland is sterk gespecialiseerd, in de landbouw. Dat blijkt ook uit de cijfers. Het heeft een hoog ontwikkelde technologie, voorlichting en onderwijs op dit terrein.

De landbouw is in Nederland in feite een speerpunt-industrie. Daarin heeft veel innovatie plaatsgevonden.

Zien wij dan naar de macro-economische plaats van de landbouw – graag hoor ik over de toekomst daarvan een beschouwing van de Minister – en naar de handelsbalans, dan blijkt dat de landbouw tot ongeveer 40% verantwoordelijk is voor onze export.

Mijnheer de Voorzitter! Dat is niet zomaar export, bij voorbeeld van aardgas dat men wint. Neen, daaraan gaat een sterk arbeidsintensieve bedrijvigheid vooraf. Wat kost dat de Nederlandse consument of burger nu eigenlijk? De hoogte van die kosten wordt dikwijls schromelijk overdreven. Door de heren Veen en Hijmans is zoëven gezegd dat er sprake is van een betrekkelijk goedkoop voedingspakket. Dat is juist. Er is ook sprake van een relatief hoogwaardig kwalitatief voedingspakket hoewel er natuurlijk nog wel één en ander op aan te merken is. Als wij de kosten hiervan bekijken in de totaliteit van de Nederlandse begroting, komen wij in de

buurt van f 200 miljard. Wanneer kijken naar de begroting van het Ministerie van Landbouw en Visserij bedragen de kosten ongeveer f 2,1 miljard. Hierbij moet nog rekening worden gehouden met de bijdrage van 7½% die geretourneerd wordt de 1% heffing van de b.t.w. en die enkele miljarden guldens bedraagt. Dit alles vormt de bijdrage uit de collectieve uitgaven die dit voedselpakket ons kost.

De opbrengst voor Nederland is mij, van essentiële betekenis. Een buitengewoon interessant persbericht uitgegeven door het Ministerie van Landbouw en Visserij waaruit blijkt dat de agrarische export nog een steeds stijgende lijn vertoont. Er is sprake van een stijgende lijn in de belangrijkste sector, namelijk die van de zuivel, in de veesector en in de sector van groente en fruit en sierwassen. Ik hoor graag van de Minister wat zijn visie is met betrekking tot export met het de toekomst.

Het Nederlandse exportpakket is niet alleen kwalitatief zijn maar óók kwalitatief. Het pakket zorgt voor een wezenlijke behoefte binnen de EEC wereldwijd. Er is een groot proteïentekort. In zijn vorige functie heeft de Minister gelegenheid gehad, veel in de ontwikkelingslanden te vertoeven. In de laatste drie jaren heb ik uit hoofde van mijn functie ook die gelegenheid gehad. Als men in die landen rondkijkt constateert men schrikbarend veel gevallen van ondervoeding. Als er naar die ondervoeding wordt gevraagd, wordt dat vaak versluierd beantwoord. Als je dan zegt dat er duidelijk sprake is van ondervoeding, antwoordt men dat alleen maar om een gebrek aan calorieën gaat. Men hoeft maar een beetje aan de basis opgeleid arts te zijn om de ziekte kwasiorkor, eiwittekort of proteïnetekort in die landen te herkennen.

Wat dat betreft mag onze export zijn; dus zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht mogen wij onze export hoed ervoor afnemen. In die zin is stimulerende van dit type productie van grote betekenis. Ik weet dat op den duur men in de ontwikkelingsgebieden zelf tot proteïneproductie zal moeten overgaan, maar proteïneproductie de productie van dierlijk eiwit is geen eenvoudige zaak. Om de boer hangt vaak nog een sfeer van primitiviteit. Terwijl vandaag de dag de produkt van hoogwaardig eiwit een hoog ontwikkelde technologie is. Het is belangrijk van spreken gemakkelijker om in Maleisië een bulk-tanker te bouwen dan hoogwaardig eiwit te produceren.